

بررسی
مضامین مشترک مثنوی معنوی
و حدیقه سنایی

جلد دوم

نویسنده: سرور رباط جزی

سرناسه:	رابط جزی، سرور، ۱۳۵۰ -
عنوان قراردادی:	حدیقه الحقیقه و شریعه الطریقه . شرح
	مثنوی . شرح
عنوان و نام پدیدآور:	بررسی مضامین مشترک مثنوی معنوی و حدیقه سنایی / نویسنده سرور رابط جزی؛ ناظر مهدی علی محمدی.
مشخصات نشر:	تهران: نزهت، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری:	ج ۲.
شابک:	۱۵۰۰۰ ریال: ج ۱: ۹۷۸-۹۶۴-۷۸۷۳-۸۷-۱
	۱۵۰۰۰ ریال: ج ۲: ۹۷۸-۹۶۴-۷۸۷۳-۸۸-۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	ج ۲ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیبا).
یادداشت:	کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع:	سنایی، مجدودبن آدم، ۴۷۲ - ۵۲۵ق. . حدیقه الحقیقه و شریعه الطریقه - نقد و تفسیر
موضوع:	سنایی، مجدودبن آدم، ۴۷۳ - ۵۲۵ق. -- نقد و تفسیر
موضوع:	مولوی، جلال الدین محمدبن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ق. -- نقد و تفسیر
موضوع:	سنایی، مجدودبن آدم، ۴۷۲ - ۵۲۵ق. -- تاثیر - مولوی، جلال الدین محمدبن محمد
موضوع:	مولوی، جلال الدین محمدبن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ق. مثنوی - نقد و تفسیر
موضوع:	شعر فارسی - قرن ۷ق. - تاریخ و نقد
موضوع:	شعر فارسی - قرن ۷ق. - تاریخ و نقد
شناسه افزوده:	علی محمدی، مهدی، ۱۳۵۵ - ناظر
شناسه افزوده:	سنایی، مجدودبن آدم، ۴۷۲ - ۵۲۵ق. . حدیقه الحقیقه و شریعه الطریقه . شرح
شناسه افزوده:	مولوی، جلال الدین محمدبن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ق. مثنوی، شرح
رده بندی کنگره:	۱۳۰۲۴۹۴۴PIR / ۴
رده بندی دیویی:	۲۳/۱۶۸
شماره کتابشناسی ملی:	۳۳۶۵۸۷۴

نام کتاب: بررسی مضامین مشترک معنوی و حدیقه سنایی

نویسنده: سرور رابط جزی

طراح جلد: نصیبه مهرزاد

صفحه بندی: محمود دوست افزون

ناظر: محمد علی محمدی

ناشر: موسسه انتشارات نزهت

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۲

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

موسسه فرهنگی هنری تبلیغاتی سایه ماندگار (۴۴۴۸۷۰۲۵)

بنام آن که جان را فکرت آموخت

جز سنایی دگر نگفت کسی
این چنین گوهری نسفت کسی
هست معنیش اندرون حجاب
چون عروسی زمشک بسته نقاب

چکیده

حدیقه سنایی سرآغاز نوعی از شعر است و قصاید او نیز سرآغاز نوعی دیگر و غزل‌هایش نیز حال و هوایی متمایز از غزل‌های قبل از وی دارد.

کمتر شاعری را می‌توان سراغ گرفت که در چندین زمینه شعری «سرآغاز» و دوران ساز به شمار آید. اگر می‌بینیم که جلال‌الدین مولوی با چنان شیفتگی و حرمتی از حکیم غزنوی یاد می‌کند، ادای حق واجب است در مورد او و به هیچ روی از نوع تعارف‌های مرسوم در میان قدما نیست بلکه به دلیل وفور نمونه‌های برجسته و شاهکارهای بلند و ارجمند می‌باشد.

شباهت‌های شگفتی که میان حدیقه و مثنوی معنوی علی‌رغم اسلوب متفاوت در پرداختن به مسائل می‌توان یافت، این است که هر دو در هوای مشترک تنفس می‌کنند و پسندهای مشترک و شیوه‌های مشترک در وصول به آن پسندها را دنبال می‌کنند.

گشت و گذاری اجمالی در قلمرو گسترده و تماشای چشم انداز وسیع این دو اثر ما را به همسונگری و ژرف‌بینی و احاطه این دو شاعر و عارف بزرگ واقف می‌سازد. پیوستگی و تأثیر مولانا از اندیشه، و آثار سنایی بیش از شاعران دیگر است.

و مولانا نه تنها در اندیشه که در روش و شیوه کار نیز از این عارف و شاعر بزرگ الهام گرفته است؛ یکی آغازگر است و دیگری کمال بخش.

زبان سنایی در حدیقه سادگی و روانی مثنوی را دارد هر چند مولانا گاه دقایق و لطایف غامض عرفانی را نیز در مثنوی مطرح می کند و می کوشد تا به مدد تمثیل و حکایت، معقول را محسوس و مفاهیم بلند را ساده و دریافتنی می کند. و به راستی مثنوی را قرآن پارسی نامیده اند و این عنوان آن گونه که سنایی برای حدیقه خود عنوان کرده برای کتاب او نیز صادق است گرچه بعدها مولانا نیز مثنوی را همچون قرآن، روشن شفاف خوانده است.

زین سپس تا همی سخن رانند
حکمای زمانه این خوانند
تا بنا کرده ام چنین شهری
مثل این کس ندیده در دهری

به نام یگانه بی همتا

ای دهنده ی عقلها فریاد رس تا نخواهی تو نخواهد هیچ کس
 هم طلب از تست و هم آن نیکویی ما که ایم ، اول تویی، آخر تویی
 هم بگو ، هم تو بشنو ، هم تو باش ما همه لاشیم با چندین تلاش

حدیقه سنایی و مثنوی معنوی که زاده قریحه تابناک دو عارف کامل و دو عاشق واصل است دو گنجینه گرانبهای حکمت و عرفان و ادب و ذوق و حال است که زبان فارسی و شاید تمام زبانهای دنیا کمتر نظیر آنها را به خود دیده است این دو اثر بزرگ عرفان اسلامی - ایرانی - از جمله آن گلزارهای خوش رنگ و نگار است که خزان فراموشی و گذشت زمان را بر اوراق زرین آن دست تطاول نیست و تا جهان باقی است بر دوامند و نام سرائندگان آن زنده و جاوید است.

در این آثار برجسته آنقدر اندیشه های نازک و نکات باریک و معانی حکمت آمیز و اندرز و مطالب تربیتی و اجتماعی و سیاسی و معارف الهی وجود دارد که نمی توان آنها احصا کرد. این دو اثر بزرگ دریایی عظیم است که آنها ژرفا و کرانه پیدا نیست و هر چند محققان جهان در تحقیق معارف آن عمری را مصروف داشته اند هنوز بر اندکی از بسیار آن دست نیافته و بر عجز خویش اعتراف کرده اند.

با وجود کتاب‌ها و مقالاتی که درباره شعر و اندیشه سنایی به رشته تحریر درآمده همچنان جای خالی کتبی که کلیات اندیشه سنایی را به گونه‌ای دقیق و مبتنی بر یک تحقیق علمی برای ادب دوستان و دانش‌پژوهان تبیین نماید به وضوح مشاهده می‌شود. این کمبود زمانی بر نگارنده مشخص و نمایان شده که برای امتحان درس حدیقه سنایی نیاز به منبع برای رفع مشکلاتش داشت و دریافت کرد که حق مطلب در مورد سنایی که حدیقه‌اش سرآغاز نوعی از شعر فارسی است و قصایدش نوعی دیگر و غزلهایش دارای حال و هوایی متمایز از غزلهای قبل از وی، ادا نشده است و کمتر شاعری را می‌توان سراغ گرفت که در چندین زمینه شعری «سرآغاز» و دوران ساز بشمار آید بی‌دلیل نیست که جلال‌الدین مولوی شیفته اوست و با حرمت از حکیم غزنوی یاد می‌کند و این ادای حق واجب در مورد او به هیچ روی از نوع تعارفهای مرسوم میان قدما نیست بلکه به دلیل وفور نمونه‌های برجسته و شاهکارهای بلند اوست و احساس این کمبود منابع سبب شد تا با ارشاد و راهنمایی‌های استاد گرانمایه و بزرگوار جناب آقای دکتر اکبر شعبانی که حقی بزرگ بر من دارند تصمیم بگیرم موضوع مضامین مشترک حدیقه سنایی و مثنوی معنوی برای پایان نامه خود انتخاب کنم و با عنایت حق و هدایت اساتید محترم که بزرگترین زاد و توشه راه دانشجویان خود هستند بویژه سرکار خانم دکتر پروین دخت مشهور دینی هرچند اندک در شناخت ادب کهنسال و گرانسنگ فارسی ادا نمایم، با اعتراف بر

این حقیقت که ادبیات ما اقیانوس ژرف و کرانه ناپیدایی است. که هر کس به فراخور توان خود از آن پیمانه‌یی برمی‌گیرد و جان عطشناک خویش را شربت زلالی می‌بخشد لازم به یادآوری است که کمبود منابع و گستردگی مطالب چه مایه مشکلات بر سر راه این تحقیق ایجاد می‌کرد و گاه سبب می‌شد تا مثلاً پس از ساعتها جستجو در حدیقه به منظور تطبیق آن با مثنوی ابیاتی اندک بدست آید در حقیقت هر فصل این پایان‌نامه می‌تواند عنوان کتاب مستقلی باشد که باید با دقت و تلاش فراوان گردآوری می‌شد. آنچه اصل کار این تحقیق است بررسی مضامین مشترک این دو اثر بزرگ و سترگ عرفانی و ادبی است مانند قصه‌ها و مضامین مشترک، جایگاه قرآن، عقل و عشق و اخلاق. که بر اساس روش ذیل انجام گردیده است.

ابتدا تمثیلهای مثنوی را به همراه مشابه این تمثیل‌ها در حدیقه استخراج و ذکر می‌کنیم و آنگاه دو تمثیل را از حیث صورت و عنوان مورد بررسی و نقد و نظر قرار می‌دهیم.

پیام و نتیجه مورد تمثیل آن دو را بیان می‌کنیم؛ سپس مأخذ تمثیل و یا اینکه این تمثیل را قبل از سنایی چه کسی در چه کتابی به کار برده است ذکر می‌کنیم.

در بخش‌های بعدی نیز پس از توضیح کامل موضوع مورد نظر موارد مشترک بین سنایی و مولانا بررسی، مصادیق و شاهد مثال‌ها آورده می‌شود. از آن حیث که

اشعار این دو شاعر اغلب در قالب تمثیل بیان شدند برای آشنایی با مفهوم تمثیل و رمز و سمبل در فصل دوم رساله که بمنزله مقدمه بخش بعدی است از دیدگاهها مختلف در ادب فارسی بررسی می‌شود.

از آنجائیکه فرزندان آدم از نقص و کاستی در امان نیستند تنها کرامت و عنایت حضرت حق می‌تواند آنان را به راه راست و درست درآورد. از زبان مولانا از درگاه عظمتش هدایت می‌طلبیم:

ای خدا پاک بی‌نیاز و یار	دست گیر و جرم ما را درگذر
گر خطا گفتیم اصلاحش تو کن	مصلحی تو ای تو سلطان سخن
کیمیا داری که تبدیلیش کنی	گرچه جوی خون بود شیرش کنی